

ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО ТА ПРОЦЕС

УДК 351.74:347.122

Стасюк О. М.,

*старший викладач кафедри цивільного трудового та господарського права
Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара*

Ковпак М. І.,

*студентка V курсу
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*

ЩОДО ФУНКЦІЙ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ У СФЕРІ ДОСУДОВОГО ЗАХИСТУ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВ

ON THE FUNCTIONS OF THE NATIONAL POLICE IN PRE PROTECTION OF CIVIL RIGHTS

У статті обґрунтовано необхідність розширення поліцейських заходів у сфері досудового захисту прав осіб від порушень, які не утворюють злочину чи адміністративного проступку.

Ключові слова: досудовий захист цивільних прав, функції національної поліції, поліцейські заходи.

В статті обґрунтовано необхідність розширення заходів поліцейського впливу в сфері досудової захисту прав осіб від порушень, не являючихся злочинами чи адміністративними проступками.

Ключевые слова: досудебная защита гражданских прав, функции национальной полиции, полицейские меры воздействия.

The article substantiates the need to expand the measures of the sleazy influence of the pre-judicial protection of rights from violations that are not crimes or administrative misconduct.

Key words: pre-judicial protection of civil rights, functions of the nationality, and half-measures of influence.

Значний проміжок часу минув від прийняття Конституції України та закріплення на найвищому законодавчому рівні положень про те, що зміст і спрямованість діяльності держави визначається гарантіями прав і свобод людини. Держава узяла на себе відповідальність перед людиною за свою діяльність, проголосила найвищими соціальними цінностями життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпеку людини. Головним обов'язком держави було визначено утвердження і забезпечення прав і свобод людини. Зазначені положення ст. 3 Конституції України мали б знаходити послідовну реалізацію у законодавстві України, яке б наповнило ці положення конкретним змістом. Прагнучи реалізувати наведені положення акта найвищої юридичної сили, людина на законодавчому рівні має отримати відповідь на запитання, який державний орган та в якому обсязі уповноважений забезпечити можливість захисту її прав і основоположних свобод. Як відомо, у сфері адміністративної юстиції знайшов широке застосування принцип обмеженості свободи держави, закріплений у ст. 19 Конституції України та формалізований Постановою Верховної Ради України № 757-XIV від 17.06.1999 р. [1] Згідно з цим принципом, органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень і у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України [2]. Цей основоположний принцип окреслює цілий напрямок діяльності законодавчої влади, яка

має визначити систему повноважень органів влади та способів ефективного захисту прав та інтересів учасників суспільних відносин.

Увага до забезпечення захисту прав людини від порушень з боку держави, безумовно, є надзвичайно важливим напрямком розвитку законодавства, і все таки його можна умовно назвати роботою держави над своїми помилками. У цьому напрямку державна влада вирішує проблеми, які були створені її апаратом і призвели до порушення прав осіб, які знаходяться під її юрисдикцією і для захисту яких держава, власне, і функціонує.

Проблемам захисту прав людини у сфері її повсякденного побуту, у її стосунках з іншими учасниками суспільства, створенню для кожного учасника суспільних відносин надійного механізму захисту його прав та інтересів законодавчою владою приділяється значно менше уваги. Яскравим свідченням цього є сучасний стан міжособистісних відносин, які характеризуються зниженням толерантності, публічною демонстрацією взаємної неповаги, зростанням недовіри та напруги як між окремими особами, так і між окремими соціальними групами. Серед низки причин, які негативно впливають на загальне ставлення людини до людини у нашому суспільстві, хотілося б звернути увагу на юридичну сторону проблеми, задатися питаннями про те, якою мірою людина забезпечена ефективними правовими засобами захисту від такого втручання та може розраховувати на оперативне втручання та допомогу органів національної

поліції української держави у захисті своїх прав від правопорушень, які за своїм складом не утворюють адміністративного проступку або злочину.

Питання щодо функцій Національної поліції України були предметом наукових досліджень колективу авторів: О.М. Юрченка, І.В. Сервецького, О.В. Сапруна, які піднімали питання про необхідність наближення до людини правоохоронної системи держави та пропонували на місцевому рівні запровадити інститут шерифа та покладення частини функцій з охорони громадського порядку на сільського старосту [3]. Стан сучасної наукової дискусії щодо функцій поліції розкрито у роботі О.С. Проневича, яким виділено найтипівіші функції поліції у правовій державі та запропоновано їх класифікацію. Автор, аналізуючи адміністративну функцію поліції, приєднується до думки, що у межах реалізації адміністративної функції поліції забезпечується допомога громадянам у реалізації конституційних прав і свобод [4].

Автор звертає увагу на необхідність включення до числа «класичних функцій поліції (міліції)» превентивно-соціальної функції і виділяє профілактичний та соціально-сервісний напрямок реалізації цієї функції.

Зазначені функції знайшли певне правове забезпечення у новітньому законодавстві у сфері поліцейської діяльності, яке, на наш погляд, є недостатнім.

Однією з найважливіших функцій держави є забезпечення правопорядку у суспільстві. Правоохоронна система держави має максимально забезпечити недоторканість особи та непорушність її прав, гарантованих Конституцією України, Цивільним кодексом України та іншими законами. У функціонуванні правоохоронної системи України радянської та пострадянської доби спостерігалися істотні недоліки, які були предметом численних наукових досліджень, спрямованих на вдосконалення реалізації законодавчо визначених функцій правоохоронних органів у сфері забезпечення громадського порядку. Уся правоохоронна система держави була спрямована на боротьбу із суспільно значущими правопорушеннями, злочинами та адміністративними правопорушеннями. Усі інші неправомірні дії у сфері приватно-правового регулювання опинилися поза межами оперативного реагування правоохоронної системи держави. Сферу правопорушень цивільно-правового характеру було віднесено до виключної компетенції судової влади. Інші правоохоронні органи не наділялися повноваженнями щодо форм їх участі у досудовому розгляді та способів реагування на порушення прав, які не утворюють злочину чи адміністративного проступку.

Тільки людина, яка відчуває себе вільною, яка глибоко усвідомила свою людську гідність, рівну з іншими членами людської спільноти, здатна взяти участь у формуванні громадянського суспільства. Правоохоронна система держави здатна чинити значний вплив на самовідчуття людини в державі і вдаватися як до пригнічення проявів свободи у суспільстві, так і до неухильної охорони людської гідності

та інших прав і свобод, і сприяти розвитку громадянського суспільства.

Необхідною передумовою формування громадянського суспільства є всеосяжне забезпечення в державі поваги до людської гідності. Правоохоронна система держави має миттєво реагувати на звернення про триваючі найнезначніші посягання на людську гідність, інші порушення особистих немайнових прав, фіксувати такі порушення, так само як вона реагує на виявлені адміністративні правопорушення; припиняти будь-які насильницькі дії незалежно від того, чи утворюють вони склад правопорушення у сфері публічно-правового чи приватноправового регулювання, та створити реальні умови утворення доказової бази для судового захисту людської гідності, недоторканості власності тощо. Тільки за цієї умови може сформуватися покоління, проникнуте повагою до своїх співвітчизників і до держави, яка стоїть на сторожі прав кожної особи. охороняючи її самоцінність, незалежно від її місця у суспільстві та державі.

Вільна людина з колом її приватних інтересів має стати відправним пунктом і центром формування соціальних зв'язків, їй має бути забезпечена можливість активно впливати на соціальне середовище і державу.

У сучасних умовах людина у соціальному середовищі змушена конкурувати за доступ до благ цивілізації і, апіорі, є нерівною у своїх здібностях, фізичному і розумовому розвитку, матеріальному становищі та інших чинниках, які визначають її можливості досягти успіху і реалізувати свій приватний інтерес. Роль держави полягає у створенні системи, яка, як мінімум, запобігала б експлуатації слабких сторін індивіда конкуруючими учасниками суспільних відносин. Правоохоронну функцію у державі має реалізовувати система її правоохоронних органів, яка у наш час піддається ґрунтовному реформуванню. Правоохоронна система радянського та пострадянського періоду головним чином була налаштована реагувати на правопорушення у сфері публічного права та на захист інтересів держави. Відносини між особами з приводу цивільно-правових конфліктів стають предметом реагування лише судової системи, що, на наш погляд, здебільшого не забезпечує ефективного захисту цивільних прав.

Судовій системі захисту цивільних прав властива природна непристосованість її до негайного впливу на поведінку правопорушника, нездатність до фіксації факту вчинення правопорушення та отримання і збереження доказів на момент його вчинення. Цивільно-процесуальний механізм забезпечення доказів також виявляється занадто неповоротким для оперативного реагування на факт правопорушення. Особа, перебуваючи наодинці з правопорушником, найчастіше не має засобів фіксації порушення її прав.

Ст. 55 Конституції України кожному учаснику суспільних відносин, наділеному правосуб'єктністю, гарантує судовий захист його прав чи інтересів. Цивільним кодексом України (далі – ЦК України)

створено ґрунтовну правову базу для забезпечення захисту як майнових, так і особистих немайнових прав людини, закріплених у Конституції України та змістовно поглиблених у положеннях ЦК України. Порядок реалізації права на судовий захист визначається положеннями Цивільного процесуального кодексу України (далі – ЦПК України), в основу якого покладено принцип змагальності сторін та рівності їх прав щодо подання доказів. Проте можливості сторін реалізувати право на судовий захист виявляються нерівними внаслідок того, що сторона, яка зазнала порушення її права, зазвичай опиняється у такому становищі, коли вона просто не здатна зафіксувати факт порушення її права та забезпечити можливість його доказування у судовому засіданні під час розгляду її справи. Як свідчить наш практичний досвід, людина стикається з проблемою отримання та фіксації доказів порушення її прав у різних сферах свого приватного життя і законодавча влада не втілила у конкретних законодавчих актах обов'язки відповідних державних органів фіксувати не тільки кримінальні та адміністративні правопорушення, а й порушення прав, за які санкції можуть бути застосовані судом за результатами розгляду цивільної справи, за ініціативою особи, яка зазнала порушення її прав чи інтересів. Чинним ЦПК України передбачено певні правові засоби забезпечення доказів, спрямовані на оперативне фіксування фактів, як окрему судову процедуру. Але ж зрозуміло, що вона не здатна безпосередньо оперативно зафіксувати факт порушення цивільного права особи у момент його порушення.

Єдиним органом спеціальної компетенції, уповноваженим оперативно реагувати на правопорушення, є Національна поліція України. Під час її створення було сказано багато слів про її нові функції в державі. Досвід далекого історичного минулого, відображений у численних літературних джерелах, свідчить про те, що кожна людина, яка зазнавала найдрібнішого посягання на свої права, навіть у «вуличному конфлікті» могла розраховувати на допомогу поліцейського у фіксації правопорушення та отримати відповідні докази для подальшого судового захисту своїх прав. Новітнє законодавство про Національну поліцію у цьому напрямку діяльності поліції виглядає недосконало.

Зрозуміло, що поліція має бути наділена достатніми повноваженнями з метою реагування на адміністративні та кримінальні правопорушення. Питання про достатність цих повноважень ми залишимо поза межами цієї статті. Але ж жоден інший орган у державі, окрім поліції, не уповноважений за викликом прибути на місце події та відреагувати на порушення прав особи, які не утворюють злочину чи адміністративного правопорушення.

Міліція, як радянської доби, так і пострадянського періоду існування правоохоронної системи України, не мала жодних повноважень впливати на факти порушення цивільних прав і за результатами розгляду звернень, не виявивши ознак кримінального чи адміністративного правопорушення, реагу-

вала роз'ясненням про судовий порядок вирішення цивільно-правового спору, не вдаючись до фіксації обставин, які слугували причиною звернення до цього органу. Тобто ті правопорушення, які не визнавалися суспільно значущими, залишалися поза увагою оперативного реагування міліції.

Такий стан правового регулювання негативно позначався на загальній ситуації у сфері захисту прав людини, оскільки правоохоронна система не була уповноважена зафіксувати факт порушення прав людини та надати їй допомогу у збереженні доказів. Через це потерпіла особа виступала перед судом сам на сам у процесуальних відносинах із правопорушником і фактично не мала можливості подати докази на підтвердження порушення її права.

Черговий етап реформування правоохоронної системи в Україні змушує нас поглянути на те, наскільки новітнє законодавство про Національну поліцію забезпечує реалізацію функціональних можливостей поліції з надання поліцейських послуг у сфері захисту прав і свобод особи.

Правові засади організації та діяльності Національної поліції України та статус поліцейських визначено Законом України «Про національну поліцію» від 02.07.2015 р. № 580-VIII. У ст. 1 цього Закону основну функцію поліції визначено як служіння суспільству шляхом забезпечення охорони прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку [5]. Ці положення отримують подальше закріплення у задачах поліції, яка забезпечує надання поліцейських послуг у сфері охорони прав і свобод людини, а також інтересів суспільства і держави. Отже, вже в завданнях поліції, визначених ст. 2 Закону, забезпечення прав і свобод людини не виділяється як окрема задача і самостійний напрямок розвитку законодавчого забезпечення цієї функції органів національної поліції. Як впливає із сутності ст. 7 згаданого Закону, в її приписах дещо у іншому аспекті приділяється увага питанням забезпечення прав і свобод людини. Положення цієї статті спрямовані на забезпечення прав особи, яка підозрюється у вчиненні правопорушення.

У положенні ст. 18 Закону № 580-VIII серед основних обов'язків поліцейських знову не знаходить місця фіксація порушення прав чи інтересів особи. Подальший аналіз положень Закону № 580-VIII, вміщених у ст. 23, красномовно свідчить про загальну спрямованість діяльності поліції на виявлення та попередження фактів вчинення кримінальних та адміністративних правопорушень (п. 5 ст. 23 Закону), а також на виконання інших функцій, властивих міліції. Відповідно до ст. 26 Закону № 580-VIII, поліція наповнює та підтримує в актуальному стані бази (банки) даних, що входять до єдиної інформаційної системи Міністерства внутрішніх справ України, зокрема, стосовно виявлених кримінальних та адміністративних правопорушень, осіб, які їх учинили; руху кримінальних проваджень, обвинувачених, обвинувальний акт щодо яких направлено до суду, а також стосовно зареєстрованих в органах внутрішніх справ кримінальних або адміністративних

правопорушень, подій, які загрожують особистій чи публічній безпеці, надзвичайних ситуацій.

Найбільш чітко сферу неправомірних дій, на які має реагувати поліція, відображено у частині 1 ст. 30 Закону № 580-VIII, згідно з якою поліція заради виконання покладених на неї завдань вживає заходів реагування на правопорушення, визначені Кодексом України «Про адміністративні правопорушення» та Кримінальним процесуальним кодексом України, на підставі та в порядку, визначених законом. За таких обставин не варто розраховувати на допомогу поліції у захисті від порушень прав особи, гарантованих Книгою другою ЦК України та відповідними нормами Конституції України, іншими законодавчими актами. Ми впевнені, що майже кожна людина стикнулася у своєму житті з фактами порушення її прав, які не можна кваліфікувати як злочин чи адміністративне правопорушення, і кожна людина мала можливість усвідомити відсутність органу, який має оперативно вжити цілком конкретні, передбачені законом засоби для забезпечення її та охорони її прав та інтересів. Людині навіть не забезпечується можливість дізнатися про персональні дані особи, яка порушила її право та про зареєстроване місце її проживання, адже закон не уповноважує поліцейського з'ясувати такі відомості та передати їх особі, яка заявляє про порушення її прав. Такий стан речей у суспільстві не сприяє підвищенню рівня загальної культури у суспільстві, відповідальності кожного за свої вчинки та забезпеченню належного рівня правопорядку у ставленні людини до людини.

На нашу думку, такий стан законодавчого визначення повноважень поліції та форм реагування поліцейських на правопорушення вимагає істотного доопрацювання.

Визначаючи стратегічні напрямки діяльності національної поліції у ст. 2 Закону № 580-VIII, варто було б виділити як окремий напрямок роботи поліції завдання захисту прав і свобод людини та відділити його від іншого, не менш важливого завдання із забезпечення інтересів суспільства і держави.

Такий підхід спонукатиме до того, що законотворчий процес має отримати відповідну спрямованість на захист прав і свобод людини. Ч. 1 ст. 30 Закону № 580-VIII також має бути змінена, виходячи з того, що поліція з метою виконання покладених на неї завдань має вживати заходів реагування на будь-які дії, які є правопорушеннями у будь-якій сфері суспільного життя і на сам перед у сфері охорони прав і свобод людини на підставі та в порядку, визначених законом. Тобто слова «Кодексом України «Про адміністративні правопорушення» та Кримінальним процесуальним кодексом України» слід було б виключити, наголосивши на обов'язку поліції реагувати на будь-які правопорушення, включаючи порушення прав людини, які не утворюють складу злочину або адміністративного проступку.

Форми реагування поліції на порушення прав людини, які не є кримінальним чи адміністративним правопорушенням, також мають бути чітко визначені та знайти відображення у засобах поліцейського реагування.

Отже, закон жодним чином не уповноважує органи національної поліції фіксувати цивільні правопорушення, як-от: образа людини, інші форми посягання на її гідність, створення перешкод у здійсненні людиною своїх прав, надання невідкладної допомоги у відновленні права на володіння річчю, фіксація відмови громадянину у прийнятті звернення, фіксація недопуску особи на робоче місце після поновлення на роботі. Перелік випадків, в яких людина потребує невідкладної допомоги представника влади, який би на місці події зафіксував відповідні обставини та відібрав пояснення у учасників побутового конфлікту, можна продовжувати до нескінченності, але Закон України «Про Національну поліцію» не зобов'язує і не наділяє поліцейського правом реагувати на цивільно-правовий конфлікт, а ст. 19 Конституції України обмежує його у прояві такої ініціативи. Відчуття безкарності породжує у правопорушника зневажливе ставлення не тільки до прав і свобод іншої людини, а і до правоохоронної системи загалом, представники якої змушені бути на місці події за викликом у ролі спостерігачів.

Висвітлюючи роль поліції США у захисті особистих прав і свобод людини, А.В. Самотуга звертає увагу, що найбільш поширеним методом діяльності поліції у сфері захисту конституційних особистих прав і свобод людини є метод поліцейської допомоги. Патрульно-адміністративна функція та спеціальна функція (надання допомоги особам в екстремальних ситуаціях) є найбільш характерними для підрозділів місцевої поліції, які здійснюють значний обсяг повноважень у сфері захисту конституційних особистих прав і свобод людини, оскільки є найбільш наближеними та обізнаними щодо проблем місцевих мешканців [6]. Чинний закон № N 580-VIII також серед основних завдань національної поліції виділяє надання в межах, визначених законом, послуг із допомоги особам, які з особистих, економічних, соціальних причин або внаслідок надзвичайних ситуацій потребують такої допомоги. Але саме поняття «надзвичайна ситуація» отримує в окремих нормах закону звужене змістовне навантаження у контексті дорожньо-транспортних пригод, подій, які загрожують особистій чи публічній безпеці. Звісно, що надзвичайною подією має розумітися будь-який факт порушення прав особи, але ж у Законі України «Про Національну поліцію» № 580-VIII мають бути чітко зазначені форми реагування поліцейського на ситуації такого роду.

Н.І. Дідик, аналізуючи превентивну функцію патрульної поліції відзначає, що одним з головних завдань підрозділів, які забезпечують правопорядок, є проведення превентивної та профілактичної діяльності, спрямованої на запобігання вчиненню правопорушень. Автором розкрито основні функції департаменту превентивної діяльності Національної поліції України [7]. У зв'язку з цим хотілося б також зауважити, що найбільш ефективним засобом попередження злочинів є ефективне реагування поліції на кожен конкретний випадок звернення про припинення правопорушень, які знаходяться у сфері приватноправового реагування і не зачіпають інтересів

суспільства загалом. Дієва допомога органів Національної поліції у досудовому захисті цивільних прав особи, врешті-решт, має утвердити у суспільній свідомості уявлення про те, що з перших хвилин порушення права і до судового розгляду питання про його захист особа знаходиться під патронатом держави і держава забезпечує їй реальну можливість довести факт порушення її права і захистити його в суді.

Вважаємо, що поліцейський має бути наділений більш широкими повноваженнями, необхідними для реагування на будь-яке порушення прав особи з метою вжиття заходів для захисту її інтересів.

Показовим є те, що для забезпечення можливості встановлення судом факту найдрібнішого адміністративного правопорушення у державі створено систему його фіксації за допомогою протоколу компетентного органу влади, наділеного відповідними владними повноваженнями.

Людині в умовах існуючих законодавчих обмежень на втручання у сферу приватності ми пропонуємо самостійно зібрати докази порушення її цивільних та інших особистих прав з боку іншого суб'єкта приватного права та надати їх суду. Таке становище потребує змін на законодавчому рівні.

В умовах, коли ст. 19 ЦК України гарантує людині право на самозахист, яке полягає у тому, що особа може протидіяти порушенню її прав відповідно до умов, визначених цією статтею, не знаходить раціонального обґрунтування той факт, що людина з метою реалізації цього права не може використати поліцейські заходи примусу для негайного відновлення своїх порушених цивільних прав під час їх порушення або відновити порушені права безпосередньо після їх порушення.

На нашу думку, поліцейський має бути наділений широкими повноваженнями для припинення насильницьких дій із заволодіння майном, а також вжиття заходів до повернення майна потерпілому безпо-

середньо після насильницького заволодіння ним. Враховуючи різноманітність причин, які можуть породжувати конфлікти між особами, які супроводжуються насильницькими діями, можливо було б визначити повноваження поліцейського в узагальненому вигляді – як припинення насильницьких дій та відновлення становища, яке безпосередньо передувало насильницьким діям.

Поліцейського варто наділити повноваженням вилучення майна з переданням його на зберігання за наслідками припинення конфліктів, які супроводжувалися насильницькими діями сторін, що забезпечуватиме збереження предмета спору до вирішення судом питання про право власності на майно.

У сфері забезпечення захисту цивільних прав судом важливе значення матиме встановлення особистих даних учасників конфлікту та відомостей про зареєстроване місце їх проживання, відібрання усних та письмових пояснень за згодою учасників конфлікту, фіксація відомостей про свідків правопорушення та їхніх персональних даних, складання протоколів про порушення майнових та особистих немайнових прав осіб та обставин правопорушення.

Фіксація та документування фактів порушення прав особи, з'ясування відомостей про особу правопорушника та зареєстроване місце її проживання, отримання пояснень від учасників конфлікту мають знайти закріплення на законодавчому рівні у Законі України «Про Національну поліцію». Тільки у цьому разі може мати місце забезпечення всеосяжного захисту прав та свобод людини, держави та суспільства.

Відсутність у поліції повноважень оперативного реагування на факти порушення прав особи у найчутливішій для людини сфері особистих приватних інтересів породжує безвідповідальне зневажливе ставлення у сфері реалізації приватних інтересів і завдає непоправної шкоди як міжособистісним відносинам, так і суспільству загалом.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Про засади державної політики України в галузі прав людини : Постанова Верховної Ради України від 17.06.1999 р. № 757-XIV [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/757-14>.
2. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.
3. Юрченко О.М. Функції міліції (поліції) у сучасних умовах / О.М. Юрченко, І.В. Сервецький, О.В. Сапрун // Часопис Національного університету «Острозька академія». Сер. : Право. – 2013. – № 1. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Choasp_2013_1_34.
4. Проневич О.С. Функції поліції (міліції): нормативно-доктринальна інтерпретація / О.С. Проневич // Право і Безпека. – 2010. – № 4. – С. 141–146 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pib_2010_4_32.
5. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015 р. № 580-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/580-19>.
6. Самогуга А.В. Особисті права і свободи людини у США та їх захист поліцією : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.02 «Конституційне право; муніципальне право» / А.В. Самогуга ; Одес. нац. юрид. акад. – О., 2007. – 19 с.
7. Дідик Н.І. Превентивні функції в діяльності патрульної поліції / Н.І. Дідик // Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка. – 2016. – Вип. 2. – С. 188–194 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vlduvs_2016_2_21.